

הרב יהודה זולדן, זמני יהודה וישראל, שבי דרום תשע"ה, עמ' 497-506

לד

תענית ותפילה על ריבוי גשמים בארץ ישראל ובחור"ל

מבוא

- א. נזקים לבתים בארץ ישראל ובחוץ לארץ
1. המעשה עם חוני המעגל
2. תפילת הכהן הגדול ביום כיפור על אנשי השרון
- ב. נזקים לחקלאות בארץ ישראל ובחוץ לארץ
- ג. אופי התענית והתפילה
- ד. המקומות בהם מתפללים

מבוא

"ונתתי גשמיכם בעיתם" (ויקרא כו, ד) - "לא שכורה [=שתויה יותר מדי] ולא צמאה, אלא בינונית" (תענית כב ע"ב). יעילותם של גשמים היא כשהם יורדים במקומות, בזמן ובאופן שמרווה את האדמה ומסייע לאדם, וכדברי הרמב"ן בויקרא שם:

הקדים דבר הגשמים, כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעיינות והנהרות טובים, ויהיה זה סיבת בריאות לגופים, והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן כאשר יאמר "ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי" (ויקרא כו, ד). והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם, וימלאו ימיהם, כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו כימי האדם, והנה היא גדולה שבברכות.

בשנים מבורכות בגשמים, לצד הנהרות והנחלים שזורמים במלואם, קורה ונגרמים גם נזקים למבנים, לתשתיות, לחקלאות ולבעלי חיים. האם יש להתפלל ולהתענות על מנת לעצור את ריבוי הגשמים? האם יש להבחין בין ארץ ישראל וחור"ל, ובין סוגי הנזקים?

א. נזקים לבתים בארץ ישראל ובחוץ לארץ

במשנה בתענית ג, ח נאמר:

על כל צרה שלא תבא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים.

ובגמ' בתענית כב ע"ב:

תנו רבנן: על כל צרה שלא תבוא על הצבור מתריעין עליה, חוץ מרוב גשמים. מאי טעמא? אמר רבי יוחנן: לפי שאין מתפללין על רוב הטובה. ואמר רבי יוחנן: מניין שאין מתפללין על רוב הטובה? - שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג, י). מאי עד בלי די? אמר רמי בר רב יוד [רש"י: חכם ששמו יוד]: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

אמר רמי בר רב יוד: ובגולה מתריעין עליה. תניא נמי הכי: שנה שגשמיה מרובין, אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד: תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהא בתייהם קבריהם. שאלו את רבי אליעזר: עד היכן גשמים יורדין ויתפללו שלא ירדו? אמר להם: כדי שיעמוד אדם בקרן אפל, וישכשך רגליו במים. והתניא ידיו? רגליו כידיו קאמינא.

בירושלמי תענית ג, ט נאמר בשם ר' אליעזר:

שאלו את רבי אליעזר: מאימתי מתפללין על הגשמים שילכו להם? אמר להן: כדי שיהא אדם עומד בקרן העופל ומשקשק את רגליו בנחל קדרון. אבל בטוחים אנו בבעל הרחמים שאינו מביא מבול לעולם. מה טעמא? "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ" (ישעיהו נד, ט).

מהמקורות הללו עולה שיש להבחין בין ארץ ישראל לגולה. בא"י אין מתפללים לעצור ריבוי גשמים ובגולה (או על הגולה) מתפללים. מה סיבת ההבדל? רש"י שם כתב שה"גולה" היא בבל, שהיא במצולה, ושם מתריעים על רוב גשמים שלא ירדו שלא יהיו בתייהם קבריהן "שעמוקה היא, ונטבעים בתייהם במים". כלומר, סיבת הדבר היא המבנה הטופוגרפי. בבל היא מקום נמוך, ועל כן גשמים מרובים יכולים להציף אותה. התוס' (תענית כב ע"ב ד"ה לאנשי משמר) כתבו: "לפי שגגותיהם שוים ונימוקים מחמת גשמים". לדבריהם, הדבר תלוי בטיב הבתים ובאופן בנייתם. נראה שגגות הבתים בבבל היו ישרים ולא משופעים, ולא היו ערוכים לגשמים מרובים. המים שהצטברו על הגגות היו גורמים לקריסת הגגות ושבירתם. כך גם בכל מקום בגולה שכך היו בונים. הרמב"ם שילב בדבריו את ההסברים השונים, וכך כתב בהל' תעניות ב, טו:

הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלין ונמצאו בתייהן קבריהן. ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים, ובתייהם בנויים באבנים, ורוב הגשמים טובה להן ואין מתעניין להעביר הטובה.

הרמב"ם הזכיר שארץ ישראל היא ארץ הררית, וציין עוד שגם איכות הבתים טובה יותר מאחר והם בנויים מאבנים.¹

מדברי ראשונים אחרים עולה שגם בארץ ישראל יש מקום להתפלל אם נגרם נזק לבתים. כך כתב הריטב"א לתענית כב ע"ב:

אין מתעניין ולא מתריעים בארץ ישראל על רוב הגשמים. שאינה סכנה להם, שהיא ארץ הרים ובתים בנויים באבנים. אבל בגולה ומקום שיש בו סכנה מתריעין ומתעניין עליהם שלא יהו בתייהם קבריהם.

לפיו, גם בארץ ישראל במקום שיש סכנה מתריעים ומתענים. כך הם גם דברי הטור (אורח חיים סימן תקעז):

¹ כך פירשו שם גם רבנו גרשום, ריב"ב, המאירי ועוד.

מתפלל על כל צרה שלא תבא עליהם חוץ מעל רוב הגשמים. שאין מתפלל על ריבוי הטובה. והני מילי בארץ הרים שצריכה לרוב גשמים, אבל ארץ מצולה שרוב גשמים קשין לה, ולא עוד אלא שמפילין בתים עליהם, אין לך צרה גדולה מזו ומתפלל עליהם.

הטור לא הבחין בין ארץ ישראל לבבל, אלא בין מקומות הרריים לבין מקומות נמוכים. גם הרב יוסף קארו, שפסק עקרונית כרמב"ם, הוסיף וציין שבארץ ישראל התענו על ריבוי גשמים. כך כתב בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תקעו סעיף יא):

וכן על המטר. כיצד? הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם, הרי אלו מתפללים עליהם, שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלים ונמצא בתיהם קבריהם. ובארץ ישראל אין מתפלל על רוב הגשמים, מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנויים באבנים ורוב הגשמים טובה להם, ואין מתענים להעביר הטובה. **ועכשיו בצפת מצוים מפולת בתים מפני הגשמים, ומתפללים עליהם.**²

יתכן שגם ראשונים אחרים מסכימים לדבריהם, אלא שהם כתבו על דרך הרוב. בארץ ישראל אין ריבוי הגשמים גורם בדרך כלל לנזק בשל המבנה הטופוגרפי, חוזק הבתים ועוד. אך אם בכל זאת מסתמנת סכנה גם בארץ ישראל בשל ריבוי הגשמים - מתענים ומתריעים על כך. סמך לדבר שגם בארץ ישראל יש גשמים מרובים גורמים לנזקים ניתן להביא משני מקורות.

1. המעשה עם חוני המעגל

בהמשך המשנה בתענית ג, ח מסופר על חוני המעגל:

מעשה שאמרו לו לחוני המעגל: התפלל שירדו גשמים. אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו. התפלל ולא ירדו גשמים. מה עשה? עג עוגה ועמד בתוכה, ואמר לפניו: רבונו של עולם, בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו גשמים מנטפין. אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. התחילו לירד בזעף. אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה. ירדו כתיקנן עד שיצאו ישראל מירושלם להר הבית מפני הגשמים. באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן. אמר להן: צאו וראו אם נמחת אבן הטועים.³

המעשה עם חוני היה בירושלים ובהר הבית, ומכאן שאם ירדו גשמים מרובים יש מקום להתפלל שיעצרו. כך פירש רש"י (בבא מציעא כח ע"ב ד"ה צאו וראו אם נמחת אבן טוען): "אם נכסת בגשמים, שגבהו הגשמים למעלה הימנו, ויש גשמים יותר מדאי, ואתפלל עליהם שילכו". אך התוספות (שם ד"ה אבן טוען) פירשו את הירושלמי (תענית ג, ח): "כשם שהאבן

² צרות עקב ריבוי גשמים בצפת אירעו גם אחר תקופת הרב יוסף קארו: "בחודש אדר תקפ"ה, היה פה עיה"ק צפת ת"ו מפולת בתים בימות גשמים מרובים ורוחות קשות, ונפלו הרבה בתים ונפל ביתי בליל י"ג אדר ואני וב"ב ושכני ישבנו בתוך הבית בעת שנפלה. וב"ה שעשה לנו נס במקום הזה שהצילנו עם כל ב"ב" (הרב ישראל משקלוב, פאת השולחן, הקדמה).

³ מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון ד"ה [א' ה'] והתפללו - כ' אדר.

אינה יכולה למחות כך אין יכולים להתפלל על רוב טובה".⁴ מכל מקום על פי רש"י גם בארץ ישראל יש להתפלל על ריבוי גשמים.

2. תפילת הכהן הגדול ביום כיפור על אנשי השרון

במסגרת תפילותיו של הכהן הגדול ביום כיפור הוא היה מתפלל גם על הגשם.⁵ וכך היו תפילותיו על הגשם, כפי שמובא בירושלמי יומא ה, ב:

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה ושלא יצטרכו עמך ישראל אלו לאלו, ואל תפנה לתפילת יוצאי דרכים... ועל אנשי השרון היה אומר יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שלא יעשו בתייהן קבריהן.⁶

הפני משה שם ד"ה ועל אנשי השרון מפרש: "שדרים בין ההרים ובעומק", ובד"ה שלא יעשו בתייהם קבריהם כותב: "מחמת רוב גשמים ושלא יהו טובעין בתייהם".

על איכות הבתים בשרון נאמר במשנה בסוטה ח, ג: "רבי אליעזר אומר: אף הבונה בית לבנים בשרון לא היה חוזר". ובתוספתא בסוטה (ליברמן) ז, יח מוסבר: "ר' ליעזר אומר: אנשי שרון לא היו חוזרין לבתייהם מפני שמחדשין אותן פעם אחת בשבוע" (ובנוסח הגמ' בסוטה מד ע"א: "תנא מפני שמחדשים אותו פעמיים בשבוע"). בית זה אינו מתקיים זמן רב ולכן אין הדבר מצדיק את שחרורו של הלוחם ממלחמת רשות. על אנשים אלה היה הכהן הגדול מתפלל באופן מיוחד ביום כיפור, במטבע לשון זהה לזו של הנמקת התפילה בעת ריבוי גשמים למען תושבי חו"ל: "שלא יעשו בתייהן קבריהן". ואכן, הירושלמי בסוטה ח, ז כורך בין שתי ההלכות הללו:

תני רבי אלעזר אומר אף אנשי השרון לא היו חוזרין שהן מתחדשין פעמים בשבוע, אף כהן גדול היה מתפלל עליהן ביום הכיפורים שלא ייעשו בתייהן קבריהן.

ב. נזקים לחקלאות בארץ ישראל ובחוץ לארץ

בגמ' בתענית כב ע"ב נאמר:

תנו רבנן: "ונתתי גשמיכם בעתם" (ויקרא כו, ד) - לא שכורה ולא צמאה, אלא בינונית. שכל זמן שהגשמים מרובין - מטשטשין את הארץ, ואינה מוציאה פירות.

הפסוק אמור על ירידת גשמים בארץ ישראל, והגמ' כאן עוסקת בנזקים לחקלאות - לאדמה ולפירות - בשל ריבוי הגשמים. בגמ' לא נאמר האם גם מתענים ומתריעים במצב שכזה. הרב שמעון בן ששת (שו"ת הרשב"ש סי' קעג) כתב שבכל מקום אם רוב גשמים מטשטשין הקרקע ומונעים החרישה מתריעין ומבקשים רחמים. דבריו הובאו להלכה ע"י הרב יוסף קארו בבית יוסף ובשו"ע (אורח חיים סימן תקעז, א): "בכל מקום, אם רוב גשמים מטשטשים

⁴ גם רש"י בתענית כב ע"ב ד"ה תנו מפרש כך. כתוס' פירש גם בספר כפתור ופרח פרק י [עצירת גשמים].
⁵ הרב אריה לייב (גבורת ארי יומא נג ע"ב בד"ה שחונה וגשומה) הסביר מדוע הכהן הגדול התפלל על גשמים יותר מאשר על כל דבר אחר. ראה עוד: הרב נחמן לנדאו, סדר יומא, עמ' קנט-קסב.
⁶ תפילה זו מופיעה גם בויקרא רבה (וילנא) פרשה כ ד"ה ד ר' יודן; פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פרשה כו ד"ה [ד] ר' יודן; מדרש תנחומא (ורשא) פרשת אחרי מות סימן ג.

הקרקע ומונעים המחרישה, מתריעים ומבקשים רחמים". הרב אברהם גומבינר (מגן אברהם שם ס"ק א) כותב: "הוא הדין אם מקלקלים ומפסידים בענין אחר". במשנה ברורה (שם ס"ק א) מפרש: "בכל מקום - פי' אפילו ארץ הרים שריבוי הגשמים הוא לטובתה, מ"מ אם מטשטשים וכו'. וכ"ש אם הוא ארץ מצולה שריבוי הגשמים הוא לקלקלה, בודאי תמיד מתריעין על רוב הגשמים". גם הרב יחיאל מיכל אפשטיין (ערוך השולחן שם סעיף א) כתב: "במקומות שרוב גשמים מטשטשים הקרקע ומונעים המחרישה או עושים קלקול אחר, וכל שכן כמו במדינותינו שרוב גשמים מפסידים התבואה לגמרי, ואצלנו רוב גשמים הרבה גרוע מעצירת גשמים".

לפי הפוסקים הללו אין להבחין בין א"י לחו"ל, אלא בכל מקום בהם גשמים מרובים גורמים לנזקים בחקלאות, יש להתריע ולהתפלל. הרמב"ם בפסקיו לא התייחס לנזקי חקלאות בשל ריבוי הגשמים, והלחם משנה בהל' תעניות ב, טו הסביר שגם על ריבוי גשמים הגורם לנזקי חקלאות יש להתפלל, והגמ' לא כתבה אם יש להתריע ולהתפלל במצב שכזה מאחר "שבגמרא איכא הטעם היותר גדול", אך עקרונית אין להבחין בין נזקי יישוב לבין נזקי חקלאות.

ג. אופי התענית והתפילה

כשיש נזקים ליישוב ולחקלאות בשל ריבוי גשמים, מה יש לעשות?

הדיון מתמקד בשלוש פעולות: תפילה, תענית, התרעה.

באשר לנזקי בתיים, רש"י בתענית כב ע"ב כתב: "תנו עיניכם - התבוננו בתפלתכם בתעניות עליהם שלא ירדו רוב גשמים". לפי רש"י, היו מתענים ומתפללים. הרמב"ם בהל' תעניות ב, טו כתב:

הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן... ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים... ואין מתענין להעביר הטובה.

כך פסק גם בטור אורח חיים סימן תקעז, וכן בשולחן ערוך שם סעיף א. הרב יחיאל מיכל אפשטיין (ערוך השולחן אורח חיים סימן תקעז סעיף יח) כתב:

מבואר דרך מתפללים ולא מתריעין בשופר, וכל שכן שאין מתענין, משום דאין זה ככל גזירות מן השמים ורק רוע בתיים גורמת להם כל זה. אבל בגמ' בתענית כב ע"ב מבואר דמתריעין על זה.

בהמשך הוא כתב שיתכן והרמב"ם סמך על דבריו שבכל הצרות מתענים ומתריעים (רמב"ם הל' תענית ב, א), אך בכל זאת שואל מדוע בנושאים אחרים הרמב"ם פירט וכאן לא, ונשאר בצ"ע. מכל מקום, כתב שיש מקום לנהוג לפחות תענית אחת, אך מציין שלא נהגו כן "ובאמת יש לגזור תענית אחד ויש להתיישב בכל זה".

באשר לריבוי גשמים המזיקים לחקלאות כותב הרב יוסף קארו, בבית יוסף אורח חיים סימן תקעז:

כתב הרשב"ש סי' קעג שבכל מקום אם רוב גשמים מטשטשין הקרקע ומונעים החרישה מתריעין ומבקשים רחמים. וההתרעה הזאת יש לעיין אם היא כסדר שאר תעניות ממה ששינו (יח ע"ב) וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים... אותה העיר מתענה ומתרעת. וכתבו עלה רבוותא (עיין ר"ן תענית ח ע"א ד"ה וכל) דמתענה שלא כסדר התעניות לפי שבכל הסביבות ירדו גשמים ובה לא ירדו הדבר מוכיח שבא להם בגזירתו של מקום לפיכך מתריעין בה מיד. והכל לפי הענין, שאם הענין נחפז ואין פנאי להתריע כסדר נראה שאין גוזרין בו תענית על הציבור, שאין הציבור יכולים להתענות בכל יום, אלא מתריעין בכל יום ובכל תפילה, ובהתרעה בפה די, ואם יחידים רוצים להתענות רשאים הם בכך.⁷

לדבריו יש להתאים את התענית והתפילה לצרה המדוברת: בעת עצירת גשמים מתענים ומתפללים עד שירדו גשמים, אך כאן, שהצרה הרבה יותר מוחשית ופוגעת והשלכותיה ניכרות ומיידיות, והיות שאין שהות לקיים את כל התהליך הארוך של התעניות וגם אי אפשר לרכז את ימי התענית ברציפות מאחר ואין הציבור יכול לעמוד בזה, אין מתריעין אלא מתפללים בלבד. הביטוי בגמ' "מתריעין" פירושו התרעה בפה, תפילה, ולא לתקיעה בחצוצרות או בשופרות.⁸

מה מתפללים בעת ריבוי גשמים?

בבית יוסף (שם) כתב: "ובהתרת הפה, דהיינו בעננו אבינו עננו (עי' סדר רב עמרם ח"ב סו' קיז)". כלומר, שאומרים סליחות וכשמגיעים לתפילה "עננו אבינו עננו" מוסיפים תפילה מיוחדת, וכדברי הערוך השולחן (אורח חיים סימן תקעז סעיף ב): "כשאומרים איזה סליחות ותחנונים ומגיעים לעננו ה' עננו על סדר האל"ף ב"ת כפי הנוסחא הידועה אומרים אח"כ יהי רצון וכו'... וזכור רחמך...".

לעומת זאת, הב"ח והמגן אברהם (שם ס"ק ד) כתבו: "ובקראקא נוהגין הש"ץ והציבור שאומרים ריצוי זה בשומע תפילה ולא יותר כשיש ריבוי גשמים", וגם ערוך השולחן שם מציין שזה המנהג המקובל.

מהי התפילה המיוחדת בעת ריבוי גשמים? זהו נוסח המורכב משתי תפילות - האחת של רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול המותאמת עם תפילת הקב"ה כלפי עצמו (ברכות ז ע"א), והשניה של חוני המעגל (תענית כג ע"א):

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שיכבשו רחמים את כעסך ויגולו רחמך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת רחמך ותכנס להם לפניך משורת הדין [עד כאן תפילת ר' ישמעאל כהן גדול]. ובטובך הגדול רחם עליהם, שאין פורעניות בא לעולם אלא בשביל ישראל, והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים ואינם יכולים לקבל לא רוב רעה ולא רוב טובה. השפעת עליהם רוב טובה אינם יכולים לקבל, כעסת עליהם אינם יכולים לקבל. יהי רצון שיהיה ריוח בעולם [עד כאן תפילת חוני המעגל].

בקשת הברכה של ר' ישמעאל כהן גדול הייתה לפני ולפנים ביום הכיפורים. כבר ציינו לעיל שחלק מתפילות הכהן הגדול ביום כיפור היו על הגשם, ועל כן מתאים שתפילה זו תאמר בעת

⁷ כך פסק גם בשו"ע אורח חיים סימן תקעז סעיף א, וכן בערוך השולחן שם סעיף א.
⁸ על תקיעה בחצוצרות ובשופרות בעת צרה, ראה במאמרי: "תקיעה בחצוצרות במלחמה ובעת צרה", מלכות יהודה וישראל, עמ' 365-374.

צרת גשמים. תפילת חוני המעגל נישאה בעת צרת גשמים, וגם לאחר שירדו גשמים מרובים והיה צורך לבקש לעצורם. אישיותו המיוחדת ותפילותיו המפורסמות הם בסיס לתפילה בעת צרת גשמים ובעת ריבוי גשמים.

ד. המקומות בהם מתפללים

האם תפילה זו נאמרת רק באותם מקומות בהם נפגעו התושבים מריבוי גשמים, או שיש לראות בריבוי גשמים צרה כללית המחייבת את כל עם ישראל, ולפחות את בני אותה הארץ? במשנה בתענית ג, ג נאמר:

וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים, דכתיב: "והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר, חלקה אחת תמטר..." (עמוס ד, ז). אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות, רבי עקיבא אומר מתריעות ולא מתענות.

הרמב"ם בהל' תעניות ב, א-ב כתב:

אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם... על המטר. כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים.⁹

המגיד משנה שם כותב ש"כל סביבותיה" הכונה ל"אותה הפרכיא". מהי הפרכיא? רש"י ותוס' בתענית יט ע"ב כתבו שהכוונה היא לאותה מלכות. ראשונים אחרים (רבנו חננאל, רבנו גרשום והריטב"א שם) כתבו שהכוונה היא רק לאותם שכונות ומקומות שהצרה נוגעת להם. הר"ן (תענית ז ע"ב ברי"ף) כתב "שלענין תענית כל ארץ ישראל כהפרכיא אחת חשובה". נראה שכך ניתן ללמוד אף מהתוספתא בתענית (ליברמן) ב, יא:

ועל כולם אין מתריעין עליהן אלא באותה הפרכיא בלבד. היה בסוריא אין מתריעין עליה בארץ ישראל, בארץ ישראל אין מתריעין עליה בסוריא.

והסביר זאת הריטב"א בתענית יט ע"ב:

כך היא שנויה בתוספתא (פ"ב ה"י) בפירוש על צרות מכות מהלכות, והוסיפו עוד היה בסוריא אין מתריעין עליהם בארץ ישראל בא"י אין מתריעין עליהם בסוריא, ואע"פ שהביאו לפנינו על אלו מתריעין בכל מקום מעשה שגזרו תענית בערי ירושלים על שדפון שבעבר הירדן, ועל חיה רעה שבאשקלון - זה אינו קשה, שאע"פ שאמרו ג' ארצות בארץ ישראל יהודה ועבר הירדן והגליל (משנה שביעית ט, ב; משנה כתובות יג, י; משנה בבא בתרא ג, ב), מכל מקום כל ארץ ישראל נידונה כהפרכיא אחת. ואשקלון ג"כ מכיבוש עולי מצרים היה בכלל ארץ ישראל, אלא שלא כבשום עולי בבל כמ"ש בגיטין (ב ע"א) מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום, וכיון שהיתה כיבוש ראשון מן הפרכיא היא חשובה, אבל סוריא שהיתה כיבוש יחיד אף בתחלתה היא חשובה עכשיו כהפרכיא אחרת לארץ ישראל.

⁹ כך פסק גם בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקעו סעיף יב.

נראה שגם אותם ראשונים הסוברים שהכוונה ב"היפרכיא" היא לכל יושבי אותה מלכות, הנתונים תחת אותו מושל למס, לא ראו זאת רק כמסגרת חיצונית אלא בשל העובדה שכל מי שנמצא באותה מדינה יכול להפגע אף הוא כתוצאה מאותם נזקים הבאים עקב ריבוי הגשמים. כיום, על פי המבנה החברתי-כלכלי של מדינת ישראל ושל כל מדינה אחרת, יש לראות בנזקים בשל ריבוי גשמים נזקים של כלל המדינה, ובעיקר בנזקי חקלאות. נזקים כאלו משפיעים על הכלל - נוצר מחסור בפירות ובירקות, מחיריהם בשווקים עולים, יש פגיעה ביצוא וביכולת התחרות בשווקי העולם. לעיתים המדינה מפצה חקלאים כשהנזק מוגדר כאסון טבע, והתשלום בא על חשבון השקעות אחרות, הטלת מיסים או הגדלת הגרעון. גם נזקי יישוב (הצפות, מפולות, קריסות בתים וכד') יכולים להוות נזקים לכלל.

סיכום

- א. **נזקי בתים:** אם ריבוי גשמים גורם נזקים ליישוב בני אדם - בתי מגורים, מבנים אחרים ותשתיות (מפולות, הצפות, שיטפונות) - יש להתפלל על כך גם בארץ ישראל וגם מחוצה לה. בארץ ישראל נזקים כאלה הם פחות שכיחים ובדרך כלל ריבוי גשמים בארץ הוא לטובה, מלבד במקרים חריגים. בגמרא נאמר שהסיבה שבארץ ישראל נזקים אלו פחות שכיחים היא בשל טיבה של הארץ וטיב בתיה ובהשוואה לבבל. כיום טיב הבתים וצורת הבנייה דומה כמעט בכל העולם, ובכל מקום יש לבחון האם ריבוי גשמים גורם נזקים או שלא, ובהתאם לכך לקבוע האם להתפלל על כך או לא.
- ב. **נזקי חקלאות:** אם ריבוי גשמים גורם נזקים לחקלאות (פגיעה באדמה, ביבולים ובזרעים, בחממות ובמטעים), ואולי אף לנזקי רכוש אחרים שבני אדם חיים ומתפרנסים מהם (רפתות, לולים, מפעלי תעשייה וכד'), יש להתפלל עליהם בכל מקום בארץ ובחו"ל.
- ג. **סדר התפילות והתעניות:** על החזן והציבור להוסיף בשומע תפילה את הנוסח המיוסד על תפילות ר' ישמעאל כהן גדול וחוני המעגל, והיחידים רשאים לקבל על עצמם תענית.
- ד. **היקף התפילה והתענית:** אנשי אותו מקום בו יש נזקים עקב ריבוי גשמים וסביבתם הקרובה צריכים להתפלל. יש שפסקו שהכוונה היא לכל יושבי ארץ ישראל.